

Jože Ramovš¹

Recenzija knjige Mihaela Černetiča **Družinska sreča po naše – avtoetnografsko raziskovanje o razvijanju psihičnega blagostanja v družini**

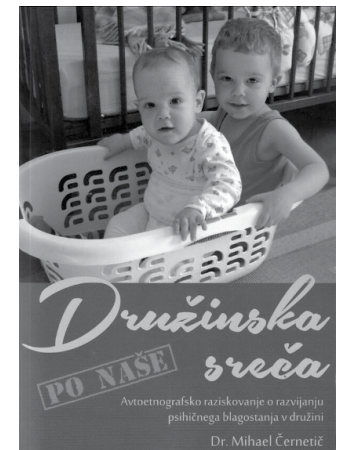
Maribor: Pot naprej, 2021, 337 strani

Review of Mihael Černetič's book *Family Happiness According to Us - an autoethnographic research on the development of mentalwell-being in the family*

Maribor: Pot naprej, 2021, 337 pages

Knjiga Mihaela Černetiča *Družinska sreča po naše* je izvirna znanstvena knjiga, za bralca pa ima tudi dovolj značilnosti leposlovnega dela. Z vidika psihoterapevtske in vzgojnih znanosti zapolnjuje vrzel raziskovalnih spoznanj o očetovski vlogi v sodobni družini, o razvoju starševstva v prvih desetih letih življenja otrok v družini ter o razvoju partnerskega odnosa med staršema v današnjih življenjskih razmerah.

Njen osrednji del je pripoved zgodb iz njihovega družinskega sožitja, napisana v živahni slovenščini – ta del obsega skoraj tristo strani. Uvodni in sklepni del pa tvorita znanstveni okvir avtorjeve temeljite avtoetnografske raziskave o poteh do srečnosti v sodobni družini, še posebej o očetovi vlogi pri tem. Po obsegu sta oba skupaj skoraj desetkrat krajša od osrednjega dela, toda iz celote naredita temeljito, izvirno in izjemno aktualno raziskavo. Avtor jo je opravljal skozi eno desetletje na sebi in svoji družini. V njej sta z ženo Marinko vse od začetka zavestno usmerila glavno pozornost v zdrav razvoj svojih štirih sinov in sebe – zdrav razvoj pri njih res pomeni celostno zdravje: telesno, duševno, duhovno, socialno in bivanjsko. Z vso človeško energijo in svojim vrhunskim znanjem sta uravnoreženo delala za trajnostno notranje zadovoljstvo otrok in sebe v sodobni družinski vsakdanjosti – torej za srečnost, ki je upravičeno poudarjena v naslovu knjige.

¹ Izr. prof. dr. Jože Ramovš, joze@iat.si

Avtor tudi sam pove, da je njegov namen s knjigo dvojen. Napisal jo je za stroko, kjer je prispeval nova znanstvena spoznanja, in za vsakega, ki ga zanima, kako v današnji družini usmerjati svojo očetovsko vlogo, da se bodo otroci in starši dobro razvijali; sam svetuje, da v ta namen začnemo z branjem osrednjega dela knjige.

Naslednje misli mi je spodbudilo poglobljeno branje knjige že pred njenim izidom. Začel bom s tistimi, ki se nanašajo bolj na njen pripovedni, izpovedni ali literarni vidik, in končal s tistimi, ki se nanašajo bolj na znanstvene rezultate raziskave; povsem ločiti teh dveh vidikov knjige pa menim, da ni mogoče.

Svoje izkušnje in doživljanje družinske vsakdanjosti je avtor sproti zapisoval ob majhnih otrocih, zapisi segajo do desetega leta starosti najstarejšega sina. Pri tem je bil najbolj pozoren na svojo očetovsko vlogo pri njihovi vzgoji in razvoju ter na duševno dogajanje v sebi in pri otrocih. Njegova pripoved vedno odraža živo celoto družinskega življenja in sožitja v današnji resničnosti, zato je v zgodbah nenehna prisotna tudi žena Marinka in njun odnos, njegova služba psihoterapevta in univerzitetnega profesorja ter drugi ljudje in razmere, v katerih se je tedaj nahajala njihova mlada družina.

Zgodbe govorijo o celotnem naboru vsakdanjega dogajanja v družini; zanimiva pripoved o pestrosti družinskega sožitja človeka pri branju kar vleče naprej. Vsebine so nanizane po abecedi v triinšestdeset naslovov; z branjem torej lahko začnemo pri prvem, zadnjem ali kateremkoli naslovu. Vsebine je dodajal toliko časa, da je bilo po njegovi presoji zasičeno celotno področje avtoetnografskega raziskovanja očetovanja, kakor posrečeno ustvari pojem za dejavno očetovstvo v mladi družini. V vsaki od teh vsebin avtor predstavi en konkreten vidik njihovega vsakdanjega družinskega življenja in ga nevsiljivo obdela s svojim obsežnim znanjem. Vse besedilo je okusno začinjeno s humorjem, nekateri naslovi imajo te prijetne primesi veliko. Teme so opisane varčno, toda jasno; običajno dolžino okrog treh strani na poglavje presegajo tiste vsebine, ki izraziteje govorijo o očetovski vlogi v današnji družini – o temi, ki je danes nejasna in pereča; na primer, ob avtorjevi izkušnji, kako vzeti dnevno dvajset minut sproščene časa za vsakega otroka in družino, ali pa koliko otrok imeti, pa o očetovski ljubezni in služenju družini, o pustem in neplodnem »vzgojnem« teženju otrokom.

Zame je bilo v avtorjevih izkušnjah in njegovih mislih ob njih toliko živega družinskega utripa, sodobnega znanja in perečih vprašanj, da me je branje kar vleklo naprej, obenem pa ustavljalo k razmišljanju o sebi, svoji družini in moji vlogi v njej (tudi midva s Ksenijo imava štiri otroke, sedaj že odrasle) ter o vseživljenjskem razvoju današnjih družin. Žal mi je, da ni še bilo Černetičeve raziskave *Družinska sreča po naše* pred desetletji, ko sem bil sam v vlogi očeta ob majhnih otrocih, ali pa vsaj pred petimi leti, ko sem pisal knjigo *Sožitje v družini*.

Uvodni in zadnji del knjige sta kvaliteten znanstveni okvir te izvirne raziskovalne monografije po avtoetnografski metodi. Ker je ta metoda dokaj redka, je njena podrobnejša predstavitev v uvodnem delu dobrodošla.

Všeč mi je že kratek uvod. Ob svoji razgledanosti po psihološki, psihoterapevtski, vzgojni in družinski literaturi bi bil avtor lahko napisal desetkrat daljšega, bralca pa bi obremenil s poplavo teorij in citiranja, kar je odbijajoča šolska moda v družboslovnem in humanističnem pisanju. V uvodu dovolj jasno pokaže in utemelji namen in cilje ter druge metodične sestavine svoje raziskave; jedrnato predstavi tudi raziskovano populacijo – svojo družino in sebe.

Njegova avtoetnografska raziskava je vseskozi ploden dialog med pristnimi življenjskimi izkušnjami »od spodaj« in sodobnimi znanstvenimi spoznanji »od zgoraj«. Pomembna stalnica te raziskave je to, da se je avtor z njo učil odgovarjati življenju; torej »poslušati« življenje, kakšne naloge in vprašanja mu postavlja, kakor je dejal Viktor Frankl – odgovornost je pošteno in odločno odgovarjanje na možnosti in meje, ki jih pred nas postavlja življenje vsak trenutek. Strokovna metoda čuječnosti, v kateri je avtor specializiran, mu pri tem izdatno pomaga. Ta živa in učinkovita povezava med prakso in teorijo je zame kakovostni vrh avtorjeve raziskave. Ker to metodo – kot *skupinsko socialno učenje* za osebni razvoj in lepše sožitje – razvijam že desetletja tudi sam, mi je Černetičevo pisanje in znanstvena obdelava gradiva domača, njegov uspeh pri tem pa me navdušuje. Skupinsko socialno učenje se najbolj prvinsko dogaja pri razvoju družine; čeprav se ta metoda kaže za primerno in uspešno tudi na drugih področjih, je njeno najbolj domače mesto pri pomoči za smiselni razvoj sodobne družine. Avtor je s svojo raziskavo pri tem zaoral globoko brazdo v današnjo družinsko ledino.

Vse delo preveva avtorjeva sodobna usmerjenost v pozitivno psihologijo. Ko se srečuje s problemi, išče možnosti za rešitev. S kako prijetnim humorjem opisuje izčrpavajoč napor brezkončnega starševskega dela – doživlja ga tudi kot uspešen fitness za svoj telesni, duševni in socialni razvoj. Ob nezrelosti otrok ozavešča sebe in bralca za bistvo starševstva – da je to pomoč pri otrokovem razvoju in rasti k samostojnosti (kakor je slovenski pedagog Valer Dermota naslovil svojo razvojno psihologijo). Danes je pozitivna psihologija uveljavljena, toda pogosto na cenen, naiven način, kot da človek, če le hoče, vse zmore, vse zna in samo uživa. Z vidika zahtevnosti stvarnega življenja je lahko pozitivna psihologija enako naivno zavajajoča, kakor prejšnja, ki je bila pozorna le na patologijo. Seveda pa je razlika – pogled, ki je usmerjen na smiselne cilje in stvarne možnosti za njihovo doseganje, je skladen z razvojnim bistvom človeka, družine in skupnosti, zato motivira; naivnost je pri tem ovira, medtem ko gledanje samo nazaj in na ovire, na katerih smo se spotaknili, človeka ne vleče k razvoju.

Po svoji psihološki usmerjenosti je Černetič mlajši kolega Antona Trstenjaka, ki so ga psihologi na svojem kongresu ob 100-letnici njegovega rojstva (leta 2006) razglasili za prvega slovenskega pozitivnega psihologa. Trstenjaku so to mesto prisodili zaradi knjige *Človek in sreča* (1974), Černetičeva knjiga o poteh do družinske srečnosti pa je že pravcati učbenik pozitivne družinske psihologije in pedagogike. V njej ni poglavja brez dobre izkušnje, kako se v zahtevni družinski stvarnosti najde dobra rešitev za trenutno nalogo in za dobro počutje vseh udeleženi. Če začnete brati knjigo z enim najdaljših poglavij *Triki*, ki je že zelo na koncu knjige, se boste znašli na razstavi vzgojnih prijemov v najbolj živčnih vsakdanjih trenutkih z majhnimi otroki. Drugje nam avtor zaupa svojo dobro izkušnjo, ki je zaslužna za tole knjigo: zapise zanjo in raziskavo je zaradi pomanjkanje časa ob zahtevni službi in štirih majhnih otrocih delal celo ob uspavanju otroka in ob peki palačink (poglavje *Čas za pisanje*).

Volan, ki nam usmerja delo, je naše doživljanje; le-to mi je zelo blizu, raziskoval sem ga že za svojo disertacijo. Avtor zavestno uporablja vse mogoče načine, da usmerja svoje doživljanje v pozitivno smer. Divjo dinamiko otrok in starševanja mu na primer pomaga obvladovati celo pomen besede dinamika; grška beseda *dynamis* namreč pomeni moč, silo, sposobnost, zmožnost – to, da ima sam in dinamični otroci te dobre in lepe reči, pa ni nekaj kaotičnega, ampak navdušujočega (poglavje *Dinamičnost*).

Ob vsej usmerjenosti v možnosti za lepo in dobro v družini pa se avtor ne izogiba nobeni težavi, pustoti in naporu družinske vsakdanjosti ob majhnih otrocih. O tem priča celotna knjiga, posebej pa nekatera poglavja, npr. obsežno z naslovom *Frustracije*. Ne izogne se niti svoji trenutni frustraciji, ki jo doživi kot mož ob ženinem negodovanju v krizni situaciji, ko jim vreme pokvari družinski dopust v tujini (v poglavju *Jožef*). Toda njegova živa izkušnja razočaranj pri tem ne zapelje ne njega ne družinskega vzdušja v črnogledno in zagrenjeno globel, ampak jo doživlja kot to, kar v življenjski dinamiki v resnici je – trenutna senca, ki pada z njega, žene in otrok na njihovo smiselno pot prav zato, ker jih osvetljuje sonce.

Zakaj ga frustracije ne grenijo?

Dejavno očetovanje z otroci, ljubeče moževanje z ženo, radostno človekovanje v družini, službi in današnji družbi zavestno doživlja kot svoje življenjsko poslanstvo – da ga v to pošilja življenje. Zavestno goji stališče, da je vse to njegov poklic – vanj ga kliče čudovito življenje. Meni je bilo branje nešteti konkretnih zgodb, ki so posledica njegovega stališča, da so težave naša človeška naloga in ne nadloga, prijetno – spominjalo me je na moje nekdanje pogovore s starši pubertetnikov ter njihove tožbe nad mladino. Če je kaj pomagalo, da so spremenili odklonilno stališče do svojih starševskih težav, je bila prisposoda, da je vloga staršev ob odraščajočih otrocih biti stabilna »boksarska vreča«. Kar smo

jih v otroštvu naučili, morajo preizkusiti, če je res vredno. Postajajo odrasli, kakor smo mi – vrednote, ki so v resnici nekaj vredne, so stabilne najprej v meni kot očetu. Ko moj odraščajoči otrok preizkuša njihovo vrednost na meni, ne bom histerično odskakoval, ampak mu z mirno stabilnostjo pričal o vrednosti tega, kar sem ga prej učil. V tem smislu je starševanje pridobivanje na duhovni teži in človeškem ravnotežju; Trstenjak je knjigo s podnaslovom *Nauk o značaju za vsakogar* upravičeno naslovil *Človek v ravnotežju* (1957). Černetič je vlogo očeta, moža in družinskega človeka zavestno vzel za svojo življenjsko nalogo, ob kateri se človeško razvija, je srečen sam in njegovi. Ob vsem težavnem in hudem se zaveda, da je lepega in dobrega veliko več kakor slabega, saj bi v nasprotnem primeru človek z vsemi družinskimi nalogami vred že davno izginil iz odra življenja.

Biti oče, mož in imeti družino je danes zahtevno, predstave o tem in vzorci, kako to uresničevati, so si nasprotujoči; mnogi so glede teh bistvenih življenjskih vlog zmedeni, v družbi in v psihosocialnih strokah je glede družine zločesta resignacija. Kdor prebere Černetičevo knjigo, ne more reči, da je avtor tradicionalist – na družino gleda in jo živi z vsemi sodobnimi spoznanji in izzivi. Prav tako ne more reči, da izročilo vseh kultur o družini modernistično zametuje – zaveda se, da je družina korenina vseh vrednot in da omogoča razvoj vsem skupnostim. Zavestno išče vzorce za doživljanje in vedenje očeta v današnjih življenjskih razmerah. Odločilna energija za to akutno nalogo je stališče do družine, gledanje na družino v današnjih razmerah, odgovarjanje na vprašanje, kaj je družina.

Družina je bila in ostaja za vsakega človeka prva in zadnja danost osebnega in skupnega razvoja. Spočne ga in rodi, odločilna je za njegov razvoj do samostojnosti, v njej večina živi svoj človeški poldan in sreča je, če ima človek ljubeče domače, ki mu pomagajo v starostni onemoglosti, ga spremljajo, ko umira, ohranjajo njegov spomin in uporabljajo njegove življenjske dosežke. Družina je glavna človeška danost ne glede na to, kaj družbena praksa in psihosocialne teorije počno z njo – nihče in nič je ne more nadomestiti. Beseda danost pove, da nam je dana, da je dar. Na dar lahko odgovarjamo različno: ga hvaležno sprejemamo in ga aktivno razvijamo ter z njim sebe, lahko ga brezbrizno spregledamo ali ga samozadostno in cinično odklanjamo.

Človeške kulture so v svojem tisočletnem razvoju doživljale danost družine hvaležno kot največji dar. Ljudje so uporabili vso človeško moč in svobodo, da so v svojih družinah preživeli v okviru možnosti, ki so jih vsakokratne krute razmere dovoljevale. Danes so možnosti za družinsko življenje in sožitje boljše, kakor so bile kadarkoli doslej v zgodovini – ugodnejše so materialne, socialne, duševne in duhovne razmere. Če te možnosti in družino doživljam hvaležno, jo spontano spoštujem ter zanjo delam, kar zmorem in je smiselno. V njej doživljam zakoreninjenost v materialni in duhovni humus preteklosti – sem zdravo prizemljen

(tradicija je temu rekla ponižen). Svojo zakoreninjenost v družino doživljam v ravnotežju z rastjo svoje svobodne odgovornosti – tiste svobode, ki dialoško odgovarja življenju. Družina omogoča vseživljenjski razvoj zakoreninjene človeške svobode; omogoča nam razvoj do človeških meja in čeznje.

Svoboda za smiselni razvoj je verjetno najmočnejša notranja motivacija v človeku in v človeštvu. Černetič jo v svojem raziskovanju in v družinski praksi zavestno usmerja v kakovost družinskega sožitja in osebnega razvoja, katerega stranski učinek je srečnost vsakega družinskega člana in vseh skupaj. Odločilen vzgib pri tem vidim v njegovem dialogu. Kot rečeno, menim, da je njegov odgovoren dialog z vsakdanjo stvarnostjo rodil pričujoče znanstveno delo in raven njihove družinske sreče, ki se meni zdi spoštljivo visoka. Vse besedilo knjige pa odseva tudi njegov enako pošten dialog z drugima dvema razsežnostima: s človeškimi mejami, ki jih ne moremo ali ne smemo prestopiti, če naj trajnostno razvijamo sebe kot ljudi, sožitje v skupnosti in ohranitev narave, ter dialog z osrečujočo skrivnostjo, da obstajamo, in s presežnim upanjem, da ima vsakdo in vsa danost smisel. Avtoetnografski podatki jasno kažejo tudi njegov dialog s človeškimi mejami in s presežnim virom prazaupanja v življenje, v razvoj, v smiselnost in srečnost. V njegovem modelu psihičnega blagostanja v družini, ki je rezultat njegove raziskave, izstopa tudi duhovna dimenzija in odnos z Bogom. Za psihosocialnega znanstvenika ni samoumevno odprto govoriti niti o osebnih etičnih stališčih in še manj o svojem verovanju. Černetič je v knjigi pred nami tudi kristjan, njegova družina živi doma in v javnosti kot del katoliške skupnosti. Pri njem to ni idejna nadstavba realnosti, ni sladka ali pokvarjena marmelada na kruhu aktivnega osebnega človekovanja ter družinskega in družbenega občestvovanja, ampak hranljivost vsakdanjega kruha.

Še dve drobni misli za sklep utrinkov ob branju Černetičeve *Družinske sreče po naše*.

Že omenjena klana in pestra slovenščina odraža plemenito dediščino našega prastarega jezika, prav tako pa izstopa avtorjeva dejavna jezikovna ustvarjalnost. Njegovi besedni novotvorbi *očetovanje* in *starševanje* sta pristen odsev njegovega znanstvenega in vsakdanjega dela za družino. To delo ni pasivno, da bi ga lahko prav izrazili s pojmi *biti oče* in *biti starši*, ampak zelo dejavno dogajanje, ki ga v slovenščini izrazi samo glagol – avtor dejavno očetuje in staršuje. V podobni situaciji sem pri antropološkem prizadevanju pred leti začel uporabljati glagola človekovati za dejaven osebnostni razvoj in občestvovati za dejavno sodelovanje v razvoju lepšega sožitja; sedaj že pokojni vrhunski slavisti so mi pritrdili, zato sem vesel tudi Černetičevih izrazov, ki me spodbujajo, da bom tudi v svoji starosti dejavno očetoval in starševal ob svojih odraslih otrocih – sam v sebi pa dejavno starčeval.

V naslovu knjige je poudarek »*po naše*«. Knjiga niza pristne osebne izkušnje avtorja kot očeta v njihovi družini in njegova psihosocialna spoznanja o tem. Avtor se zaveda, da je vsak človek enkrat in edinstven – in prav tako vsaka družina. Svojih enkratnih in edinstvenih izkušenj ne posplošuje in ne vsiljuje; poudari, da gre za študijo primera. Prav tako pa se zaveda, da so njihove izkušnje v tesnem sorodstvu z vsemi človeškimi in družinskimi izkušnjami. Njegovo obsežno psihološko, socialno in vzgojno znanje je del univerzalnega znanja. Raziskovalnih spoznanj svoje študije primera ne posplošuje, prav tako pa nima nikakršnega kompleksa manjvrednosti, da bi bila njegova spoznanja brez občje veljavnosti. V svoj teoretični model spoznanj na koncu strne vse razsežnosti, ki so se pojavljale v vsakdanjih izkušnjah skozi deset let očetovanja in starševanja. Iz te celote sijajo avtorjeve izkušnje in spoznanja kot pomemben znanstveni vir o očetovski vlogi in oblikovanju družinske sreče danes, branje njegove knjige pa je močna osebna spodbuda, da človek zavestno usmerja svoje očetovanje in starševanje v družinsko srečo.

Ob dobrem jedilniku se človeku pocedijo sline. Tudi meni so se ob branju Černetičeve *Družinske sreče po naše*. Z veseljem bi bral avtoetnografsko knjigo, ki bi, podobno kakor tale za obdobje majhnih otrok, obdelala doživljanje in ravnanje očeta ali matere ob odraslih otrocih in vnukih. Pri tem imam srečo, da doživljam to dobro izkušnjo v praksi. Devet parov, ki imamo otroke starejše od 18 let, se redno srečujemo v skupini – ime smo si naredili *Skupina 18 +*. Ob misli na dosedanja srečanja naše skupine v luči Černetičeve knjige imam prijeten občutek, da je tema vsakega našega srečanja (izbere jo par, ki je na vrsti) in dobra ura pripovedovanja naših izkušenj o njej pravcato poglavje o eni od pomembnih vsebin v tem obdobju zakona in družine. Če bo Černetič nadaljeval s svojo raziskavo po desetem letu starosti njunih sinov, bo pomagal mnogim pri prehodu iz vloge staršev z majhnimi otroki v vlogo staršev, ki imajo mladostnike pred zapuščanjem družinskega gnezda; še desetletje za tem pa pri morda še težjem prehodu v vlogo starih staršev in starajočih se zakoncev.